

Kárpát-medence - anno 1000

Hányan voltak honfoglaló őseink, milyen irányból hatoltak a Kárpát-medencébe, miféle népekkel küzdöttek meg a terület birtoklásáért? – olyan kérdések ezek, amelyekre ezerszáz év távlatából lehetetlen pontos választ adni. A szemtanúk nem hagytak hátra feljegyzéseket – a leginkább érintettek vagy menekültek, amerre láttak, vagy a győzelmi serleget emelték a magasba –, fogódzónak maradnak a régészeti leletekre épülő elképzelések. A Kárpát-medencét elfoglaló őseinkről hosszú ideig az a hit járta, hogy lakatlan, illetve alig lakott területet hódítottak meg. Az utóbbi években azonban módosult a kép. A régészeti anyagok átértékelésével ma már úgy tűnik, hogy a terület korántsem volt olyan lakatlan, mint azt a történészek eddig feltételezték. Voltak néptelen vidékek, de előfordultak egészen sűrűn lakott térségek is. Hogy pontosan milyen nyelvű, kultúrájú népeket találtak itt eleink, arról nagyon kevés emlék maradt. Annak a kevésnek alapján azonban úgy látszik, hogy zömében szláv népeket. Egyik-másik szláv csoportról karakterisztikus régészeti és írott nyomok maradtak fenn, mások létezéséről csupán feltételezéseink vannak. Bizonyos, hogy jelentékeny szláv lakosság élt a Felvidék északnyugati részén, Nyitra környékén, Zalavár térségében, illetve Dél-Erdélyben, Gyulafehérvár mellett. Mindhárom esetben a formálódó államiségra utaló jeleket lehet kitapintani. E három térségen kívül az országot legkülönbözőbb vidékeire, a legkülönbözőbb népsűrűségben találni szlovákokat. Volt, ahol szórvány jelleggel, de például a Felső-Tisza vidékén végzett legújabb ásatások azt bizonyítják, hogy ott is jelentős szláv népesség létezett, állami keretek köré szerveződésükről azonban nincs tudomásunk. A honfoglalás koráról Kristó Gyula professzor, a szegedi József Attila Tudományegyetem egyetemi tanárát kérdeztük.

A nagy kérdés, melyről a legutóbbi időig sem sikerült a tudósoknak egyetértésre jutniuk, hogy mi történt a Kárpát-medencében egykoron erős uralmat gyakorló avarokkal. Kristó Gyula – szembeszállva több kutató határozott állításával – úgy véli, semmivel sem igazolható az avar népesség kipusztulásáról alkotott teória. Azok az avarok, akik 567–568 táján telepedtek le a Kárpát-medencében, nem haltak ki, hanem a magyarok betöréséig

eltelt három és fél évszázad alatt beolvadtak az időközben érkező népekbe. Így például 670 táján jelentős onogur népesség hatolt a Kárpát-medencébe, László Gyula professzor éppen rájuk alapozta a kettős honfoglalásról szóló elméletét. Az onogurokat a magyarok előőrsének tekintette, csak hát sem neki, sem másnak nem sikerült hitelt érdemlően bizonyítani az onogurok magyarságát. Az avarok tehát először az onogurokba olvadtak be, majd a magyar honfoglalás időszakára zömében elszlávosodtak. Érdekes, hogy némi avar továbbéléssel is számolhatunk. A Kárpát-medencében összesen hét Várkony helynév található, ami az avarok nevére vezethető vissza. Vélhetően a honfoglaló magyarok erről nevezték el az általuk lakott területeket.

Ha arra keressük a választ, hogy a Kárpát-medencében hány őslakos élt és mekkora volt a hódító magyarok létszáma, eltérő adatokkal találkozunk. E kérdésre ebben a pillanatban a legteljesebb kétségek és bizonytalanságok közepette lehet csak válaszolni. Az elmúlt néhány évtizedben megerősödött az a nézet, hogy a honfoglaló magyarok létszáma legalább a kétszerese volt az őshonos népességnek, mivel egy kisebb létszámú magyarság feloldódott volna az idegen néptengerben. A legmértvadász vélemények mintegy 400 ezernyi honfoglalóval és feleannyi őslakossal számoltak. Kristó professzor ebben a kérdésben „perújrafelvételt” kezdeményezett, indokairól jövőre könyve jelenik meg A magyar állam megszületése címmel.

Kétkedésének alapja a honfoglaló magyarság életmódja. Ha igaz, hogy őseink jelentős mértékben földművelők voltak, akkor elfogadható a 400 ezres becslés. Ellenben, ha a honfoglaló magyarokat lovas nomád népnek tekintjük, a csoport nem lehetett ekkora. Eurázsia-szerte a lovas nomádok kis létszámúak, roppant mozgékonyak, heteken belül óriási helyváltoztatásra képesek, ám az általuk megszállt terület nem tud nagyobb létszámú népességet eltartani. Valamennyi adat mint lovas nomád népről szól a honfoglaló magyarságról, ezért véli a professzor, hogy az etnikai értelemben vett magyarok nem lehettek többen hetvenezernél. Hozzájuk csatlakozik egy harmincezres létszámú katonai, segédnépi csoport, amelyet összefoglalóan kabaroknak ismer a

történelem. Az őslakosok létszámát 150–250 ezerre becsüli a szegedi kutató.

Nemcsak a számokon vitatkoznak a történészek, hanem az I. István királlyá koronázásáig eltelt évszázad eseményeit is eltérően ítélik meg. Az állammá szerveződés során ugyanis más utat járt be egy négyszázézes, főként a földművelésből élő nép, s más egy kis létszámú lovas nomád közösség. A szegedi kutató feltételezése, hogy nemcsak elit- és ideológiaváltásról volt szó, a tizedik században a magyarok életmódja is megváltozott. A kalandozó hadjáratok jelentik az egyik legfőbb bizonyosságot elmélete mellett.

A rettenetes magyarok pusztító hadjáratairól szóló korabeli feljegyzésekből nem lehet letelepült, földművelő népességre következtetni. A magyarság a tizedik század nagy részében ugyanúgy lovas nomád nép volt, mint a Kárpát-medencébe való beérkezésükor. Hódító hadjáratokat folytatott, de nem területért indult harcba, hanem a zsákmányért. Az életformaváltás a tizedik század második felében következett be. A portyázó seregekre mért vereségek következményeként megérett a felismerés, hogy a hadjáratok – az öngyilkosság kockázata nélkül – nem folytathatók, a lakosság szükségleteit nem külszói harácsolással, hanem otthoni munkával kell kielégíteni. Elkezdődött a kényszerű életformaváltás, aminek lényege, hogy a lovas nomád magyar lezállt a lóról, kapát, kaszát fogott a kezébe, és harci lovát immár igásállatként használta. A folyamatot sietette az a nem mellékes körülmény, hogy a környék népei már letelepültek, államot alkottak vagy az államalakulás küszöbén voltak. A honfoglaló magyarság a Kárpát-medencében nem folytathatta tovább a nomád életformát. Mellesleg a terület egy része – például a Dunántúl sűrű erdőkkel borított térsége – eleve alkalmatlan volt erre a célra. (Gyakorlatilag csak a sík vidékeket, a Nagyalföldet és a Kisalföldet szállták meg őseink. A Dunántúl ugyan elfoglalták, katonai fenntartóságuk alatt tartották, de a közép- és a nyugati részeket a benépesülés csak 950 után kezdődött el.) A tizedik század második felére tehát megérett az életformaváltás, s ezt segítette a kereszténység ideológiájának térnyerése.

Állat- és növénymotívumok egy honfoglalás kori hajfonatdiszkoronon

A változás mozgatórugója az Árpád-család két kiemelkedő képviselője, Géza fejedelem és fia, István volt. Géza a pogány-nomád kor utolsó nagy harcosa, aki azzal, hogy beengedte az első hittérítőket, megalapította az első püspökséget és bencés monostort, az új ideológia szállás-csinálója lett. Mindemellett Géza hitvilága meglehetősen ambivalens elemekre épült. Ezt szemlélteti az a mondása: elég gazdag ahhoz, hogy több istennek szolgáljon, a keresztények mindenhatójának éppen úgy, mint a pogány isteneknek. A fejedelem valahol a pogány hiedelmek és a keresztény tanok között állt, fia, István viszont már a legteljesebb mértékben keresztény uralkodó. István szerepének megértéséhez nem lehet eléggé hangsúlyozni azt a tényt, hogy felesége Civakodó Henrik bajor herceg leánya, Gizella volt. Ezzel a házassággal egy mélyen keresztény családba nyert bebocsátást István. Gizella Kárpát-medencei érkezésében a bízalom tükröződött, hogy nem bárbar, pogány fejedelem felesége lesz a német herceglány, hanem európai mércével is elfogadható ország fő-

emberének hitvese. Gizellával papok és lovagok érkeztek Magyarországra. Géza halála után a pogány szokásokra hivatkozó Koppány vezér ellenében éppen a német papok és lovagok segítségével lett István a fejedelem. A II. Szilveszter pápától kapott koronával István országa és a kontinens előtt is legalizálta, hogy ő az első ember. A történelmi hűség kedvéért meg kell jegyezni, hogy a törzsfők leveréséig az ország területének kisebb része felett gyakorolt uralmat.

I. István keresztény uralkodókhöz méltóan kezdett uralkodni. Pénzt veretett, okleveleket adott ki, törvényeket hozott, minden egyes cselekedetében német mintát követett. Bölcs uralkodó volt és hihetetlenül szerencsés. 1002-ben II. Henrik személyében új uralkodó került a német trónra, aki nem más volt, mint Gizella bátyja, István sógora. II. Henrik 22 évnyi uralkodása alatt nem volt ellenségeskedés a két ország között, halála után viszont már elég erős volt a magyar állam ahhoz, hogy visszaverje a nyugatról érkező hódító próbálkozást.

Ötvös Zoltán